

VIATA ȘI ACTIVITATEA MITROPOLITULUI PETRU MOVILĂ AL KIEVULUI (1596 - 1646)

Petru Movilă s-a născut la Suceava, la 21 decembrie 1596,¹ ca fiu al lui Simion Movilă - viitor domn în Muntenia și în Moldova - și al soției sale Marghita (Margareta)². În acea vreme era domn în Moldova unchiul sau, Ieremia, iar mitropolit - celalalt unchi, Gheorghe, ctitorii Mănăstirii Sucevița. Petru era deci strănepotul lui Petru Rareș³, bunicul sau Ioan, fiind căsătorit cu fiica lui Rareș.

După asasinarea tatălui său în 1611 de către soția fratelui său Ieremia (care-i râvnea tronul), a pribegit cu familia în Muntenia, așezându-se apoi definitiv în Polonia, unde familia viitorului ierarh avea multe cunoștințe, dacă nu chiar rude. Pe atunci tânărul Petru avea doar 15 ani. Studiile începute în Moldova le-a continuat la școala ortodoxă a "Frăției" din Lvov (Lemberg) unde a avut drept îndrumător direct pe un diacon învățat. Nu se știe exact, dar se pare că a studiat și la Academia (laică) din Lvov, pentru că altfel nu se justifică cunoașterea atât de profundă a limbilor greacă și latină. Se știe că a făcut cursuri și la Sorbona unde se preda tot latinește.

După obiceiul vremii, ca fiu de nobil, a trebuit să facă și studii militare devenind astfel, încă de tânăr, subofițer în armata poloneză. Ca militar, participă în 1620 la lupta de la Țuțora-Iași, în care alianța româno-turcească învinge alianța moldo-poloneză, iar în 1622 ia parte la luptele de la Hotin.

Între 1622 și 1627 face 4 pelerinaje la Lavra Pecerska unde rămâne ca frate de mănăstire. În toamna anului 1627 a fost călugărit fără să i se schimbe numele, iar, după numai câteva luni, devine egumen, fiind ridicat la treapta de arhimandrit, având doar 31 de ani. Pe atunci, Ucraina de astăzi făcea parte din Regatul Catholic al Poloniei care era condus de un rege fanatic pe nume Sigismund al III-lea, care-i prigonea pe ortodocși. Totuși acesta a confirmat alegerea lui Petru Movilă ca stareț la Kiev. Alegerea făcută de obștea Lavrei Pecerska care era pe atunci stavropighie a Patriarhiei Ecumenice a fost confirmată și de patriarhul Kiril Lukaris al Constantinopolului.

Timp de cinci ani, Petru Movilă a desfășurat o bogată activitate bisericească și culturală, continuând să tipărească mai multe cărți care aveau rostul de a apăra Ortodoxia în fața prozelitismului catholic care a început să pustiească aceste pământuri imediat după "Unirea de la Brest-Litovsk" din 1596. Pune bazele unui colegiu, întâi la Lavra, apoi la Mănăstirea Bratska, din care se va dezvolta vestita Academie Duhovniceasca de la Kiev în 1633. A pus la dispoziția Academiei și domeniile sale de la Rubejovka pe care le cumpărase încă înainte de călugărie.

Semnează la 16 august 1628 declarațiile Sinodului Ecclesiastic de la Kiev în care erau condamnați clericii care au aderat la Uniația din 1596.

A sprijinit alegerea ca Rege al Poloniei a lui Wladislav I, în 1632, care a recunoscut drepturile eparhiilor Ortodoxe din Mitropolia Kievului și a menținut "Frățiile Ortodoxe".

¹ Unii cercetători fixează ca an al nașterii lui Petru Movilă anul 1574. Afirmția se bazează pe o descoperire arhiologică făcută de doi cercetători ucraineni de la temelia Catedralei Uspenia din Kiev. Toate celelalte izvoare infirmă această ipoteză încât, majoritatea se opresc la anul 1596.

² Acest nume este de origine maghiară, dar în realitate mama lui Petru Movilă era de origine franceză (Cf. P.P. Panaitescu, *Introducere în istoria culturii românești*, Buc. 1969, p.313).

³ Chiar de la această personalitate a moștenit numele de botez, nume care nu va fi schimbat nici la călugărie.

Murind bătrânul mitropolit Iov Borețki, Bunul Dumnezeu a rânduit ca arhimandritul Petru să fie ales ca Mitropolit al Kievului, Haliciului (Galiția) și a toata Rusia (Mica, n.n.); aceasta datorită originii sale voievodale, dar mai ales pregătirii sale teologice și sprijinului celor care îl cunoștea și care vedeau în el salvarea Ortodoxiei amenințată de iezuiții latini. Hirotonia în arhieru a avut loc la 28 aprilie 1633 având în fruntea soborului pe patriarhul Teofan al Ierusalimului ca delegat al lui Kiril Lukaris, patriarhul ecumenic de atunci.

Ca Mitropolit al Bisericii Ortodoxe ucraino-ruse din Polonia, timp de 13 ani, a desfășurat o intensa activitate bisericeasca și culturala, mai ales în domeniul tipăririi de cărți bisericești, cunoscându-se peste 50 de cărți îngrijite de el.

Printre cărțile de slujbă, cea mai importanta este Evhologhionul sau Trebnicul (1646), care conține o parte originală și anume, explicarea sensurilor liturgice și dogmatice ale slujbelor, precum și felul cum sa se pregătească preoții pentru săvârșirea lor.⁴ Alte cărți de slujba, tipărite de el sunt Liturghierul (1629), Evangheliarul (1636), Apostolul (1638), Psaltirea (1640), etc.

Dintre cărțile de apărare a Ortodoxiei amintim Lithos (1644) în care combate primatul papal și Filioque printr-o expunere irenică și obiectivă a dogmelor ortodoxe.

II

Cea mai importantă lucrare a acestui sfânt ierarh este desigur **Mărturisirea Ortodoxă** (Pravoslavnică Mărturisire), alcătuită în intenția de a face o precizare a doctrinei ortodoxe, expusă la un și mai mare pericol după apariția - la Geneva, în 1629 și 1633 - a unei Mărturisiri de credință calvinizantă, pusa sub numele Patriarhului Ecumenic Kiril Lucaris.

În 1640 Movilă convoacă la Kiev un Sinod care cercetează o mărturisire de credință alcătuită de el în latină: "Expositio fidei Ecclesiae Russiae Minoris", împărțită după cele trei virtuți teologice – credința, nădejdea și dragostea – cu 261 de întrebări și răspunsuri. Sinodalii n-au căzut de acord asupra a doua puncte și au cerut părerea Patriarhului Ecumenic.

Astfel s-a ajuns la necesitatea unei întruniri teologice inter-ortodoxe. Singurul loc posibil pentru convocarea unei astfel de întruniri era orașul Iași, unde domnea Vasile Lupu, sprijinitor al Bisericilor Ortodoxe de pretutindeni. La această conferință ținută în trapeza Mănăstirii Sfinții Trei Ierarhi din Iași, au fost prezenți delegați din partea Patriarhiei Ecumenice, ai Bisericii din Kiev și ai Bisericii moldovene, în frunte cu Mitropolitul Varlaam. Ei au analizat Mărturisirea de credință a lui Petru Movila, respingând doar cele doua puncte: purgatoriul și timpul prefacerii elementelor la Sfânta Liturghie, corectările fiind făcute de Meletie Sirigul, cel mai învățat teolog grec al secolului al XVII-lea, prezent la Iași.

Deși acest mare teolog a corectat doar cele două puncte evident greșite, el avea îndoială și rețineri asupra mai multor probleme. Fiind foarte rigorist și atașat de tradiția bizantină el a văzut, pe bună dreptate, că Mărturisirea lui Petru Movilă are foarte multe influențe latine, dacă nu ca doctrină cel puțin ca mod de prezentare. Mai mulți teologi contemporani sunt de acord cu faptul că prin această Mărturisire pătrunde scolastica în teologia ortodoxă, alții acuzându-l pe mitropolitul Petru că ar fi copiat această Expunere din Catehismul (Romano - Catholic al) lui Canisius sau cel puțin a rămas foarte mult influențat de el.⁵ Teologia lui Petru Movilă este foarte antropocentrică, spunea undeva episcopul

⁴ Acest Trebnic este foarte mult criticat de liturgiștii și dogmatiștii contemporani. Trebuie să știm că Petru Movilă a scris această carte în urma constatărilor de necunoaștere de către preoți a rânduielilor Sf. Taine și Ierurgii și în același timp, a rezervelor clericilor ucraineni față de edițiile cărților de cult editate la Moscova. Tocmai de aceea, el încearcă să facă o operă originală în baza manuscriselor grecești și slavone mai vechi, iar explicațiile dogmatice și cazuistice le împrumută din Euhologhiul roman editat de papa Paul al V-lea în 1615. Deși mai multe elemente ale Trebnicului movilean au fost aspru criticate, încă la sfârșitul secolului al XVII-lea, o bună parte din ele au fost preluate și de edițiile de la Moscova și treptat și de cele românești (Cf. http://www.wikiznanie.ru/ru-wz/index.php/Требник_Петра_Могиль).

⁵ Cf. G. Racoveanu, în *Predania*, Ed. Deisis, 2001, p.131 și la Paul Evdokimov, *Hristos în gândirea rusă*, Ed. Symbol, trad. Pr. Ion Buga, p.65.

grec Vasilio Krivoșein, iar teologul rus George Florovski afirmă în tratatul său teologico-istoric intitulat "Căile teologiei ruse" că ... *toxina internă a lui Movilă a fost mult mai periculoasă decât însăși uniația. La uniație s-a putut rezista, dar "cripto-romano-catolicismul" lui Petru Movilă s-a infiltrat tăcut și imperceptibil... Mărturisirea lui Movilă a fost o compilație patentă după surse latine și în stil latin.*⁶ ...*Biserica fiind constrânsă să ia poziție clară în conflictul dintre Roma și Reformă, s-a silit atunci să întrebuițeze argumente protestante împotriva Romei și argumente romane contra protestantismului, fără să le examineze pe amândouă cu grijă în lumina tradiției răsăritene. Aceasta a fost rădăcina unei "pseudomorfoze" a gândirii ortodoxe...*⁷. Acest idei sunt susținute și de teologii greci Balanos, dar mai ales de Christos Yannaras.

Deși afirmațiile făcute mai sus au și o doză de exagerare și de subiectivism, ele rămân valabile cel puțin pentru faptul că sunt bazate pe observarea urmărilor nefaste pe care le-a făcut această Mărturisire. Chiar dacă unii încearcă o respingere totală a acestei Expuneri de credință, greșelile cele mai mari, afară de cele două respinse în 1642, sunt legate numai de Sfintele Taine și doar într-o măsură mai mică de învățătura despre păcatul original și încă de alte câteva puncte interpretabile și un pic inexacte.

Cu toate acestea, așa cum spunea și G. Florovski, Conferința – numită uneori pe nedrept și "Sinod" deși singurul ierarh prezent la toate întrunirile a fost Porfirie al Niceii⁸ – a discutat și acceptat Mărturisirea de credință a Mitropolitului de Kiev, iar recunoașterea ei de către Sinodul Constantinopolitan în 1643, a făcut din ea o Mărturisire a întregii Biserici Răsăritene. A fost semnată la început de Patriarhul Ecumenic Partenie I și, ulterior, și de Patriarhii Alexandriei, Antiohiei și Ierusalimului. A fost tipărită în greaca populara abia în 1677, la Amsterdam, după moartea lui Movilă, și pentru prima dată în românește, la Buzău, în 1691 – fiind tradusa de Radu și Ștefan Greceanu. Mult timp a fost folosită ca manual în școlile teologice din Rusia, din Țările Române și din alte părți.

III

Sub raport edilitar, Petru Movilă a restaurat catedrala Sfânta Sofia din Kiev și cele două mănăstiri care depindeau de ea, a reînnoit biserica mare a Lavrei Pecerska, a restaurat din temelie „Biserica Mântuitorului”, ctitorita de Cneazul Vladimir etc.

A instituit vicari și protopopi pentru a îndruma pe preoți și un "consistoriu" pentru a judeca abaterile clerului.

Sub raport cultural a acordat o atenție deosebită Academiei duhovnicești din Kiev, corpul profesoral fiind recrutat din membrii Frăției ortodoxe, aceasta școala fiind cea mai veche instituție de învățământ universitar la slavii ortodocși.

Mitropolitul Petru Movila a păstrat legături neîntrerupte cu Țările Românești. Nu numai ca Mărturisirea Ortodoxă a fost aprobată în Sinodul de la Iași, dar în 1631 - când fratele sau, Moise, devine domn al Moldovei – îi va închina o carte tipărită la Kiev, Triodul înflorat, în a cărei prefață îl sfătuiește cum să se comporte ca domn creștin.

A sprijinit activitatea cultural-tipografică din Țările Românești, dăruind sau cumpărând tipografiile lui Matei Basarab de la Câmpulung, Govora și Târgoviște sau cea a lui Vasile Lupu de la

⁶ *Ways of Russian Theology*, Massachussets, 1979, pp. 65, 73, 77 și 85, apud, Pr. Prof. Dr. Ioan Ică, *Discuții mai noi asupra unor probleme mai vechi în jurul Mărturisirilor de credință*, în *Logos. Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului la împlinirea vârstei de 80 de ani*, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2001, p. 315.

⁷ G. Florovski, *The Ethos of the Orthodox Church*, în "The Ecumenical Review", nr. 2/1960, p.191, apud, , Pr. Prof. Dr. Ioan Ică, *op. cit.*, p.315.

⁸ Probabil la unele ședințe a participat și Mitropolitul Varlaam ca ierarh al locului deși actele vremii nu amintesc nici măcar acest lucru. Este cert însă că eparhioșii moldoveni de la Roman, Huși și Rădăuți nu au participat, ci doar au semnat hotărârile Conferinței.(Cf. Pr. Scarlat Porcescu, *Sinodul de la Iași – 1642*, în volumul "Hristos în Moldova", Ed. "Trinitas", Iași, 2001). Nici grecii și nici rușii nu recunosc Conferința de la Iași drept Sinod, întru cât recunoașterea oficială a Mărturisirii s-a făcut abia în 1643 de Sfântul Sinod al Patriarhiei Ecumenice. Dacă ea s-ar fi făcut de un "Sinod Pan-ortodox" în 1642 la Iași, de ce ar mai fi fost nevoie încă de unul local la Constantinopol. Este clar că exagerarea pe care o fac istoricii Nicolae Iorga și Mircea Păcurariu are o tentă naționalistă, fără un suport teologic.

Iași, în care au apărut primele cărți românești, după cele din Transilvania. În 1640, Vasile Lupu întemeiază la Iași Academia domneasca, după modelul celei din Kiev, venind de aici patru profesori.

În 1645 vine la Iași și binecuvântează căsătoria fetei lui Vasile Lupu, Maria, cu nobilul calvin Ianusz Radziwill. Pe frontispiciul multora din tipăriturile sale se găsește stema Movileștilor sau a celor două țări românești, unde domniseră ai săi. El însuși se intitula "fiu al voievodului Țării Moldovei" sau "fiu de domn moldovean", ca expresie a dragostei față de neamul din care descindea.

A decedat la 22 decembrie 1646⁹, fiind îngropat în biserica mare a Mănăstirii Pecerska. Întreaga avere a dat-o pentru restaurarea de biserici și înființarea de școli.

Pentru deosebitele sale merite, Mitropolitul ortodox român Petru Movila al Kievului a fost canonizat de Biserica Ortodoxă din Ucraina în luna decembrie 1996 stabilindu-se ca zi de prăznuire data de 31 decembrie. La festivități a participat și o delegație a Bisericii Ortodoxe Române, condusa de Mitropolitul Nestor al Olteniei. Festivitățile au început la București, au continuat la Sucevița și la Chișinău și s-au încheiat la Kiev, cu o sesiune academică și bisericească.

În octombrie 2002, Biserica Ortodoxă Română recunoaște oficial Canonizarea Sf. Ierarh Petru Movilă și îl trece și în Calendarul său la data de 22 decembrie – ziua trecerii sale la Domnul.

În ciuda criticilor aduse acestui dascăl profetic și apostolic al Bisericii Ortodoxe din Ucraina din sec. XVII, Sf. Ierarh Petru Movilă este recunoscut de toți ca un mare apărător al credinței ortodoxe și luptător împotriva uniatismului.

Ierom. Petru Pruteanu

BIBLIOGRAFIE:

- 1) *Petru Movilă, Mitropolitul Kievului*, apud: <http://www.plasticsusa.com/ortho/petrumov.html>
- 2) *Pr. Dr. Cezar Vasiliu, Mitropolitul român Petru Movilă al Kievului*, http://www.allwebconcept.com/eglise/documentar_333_34_97.html
- 3) *IPS Irineu, Mitropolitul Moldovei, Petru Movilă și Sinodul de la Iași, Iași, 1943.*
- 4) *IPS Nestor Vornicescu, Sfântul Ierarh Petru Movilă, Craiova, 1999.*
- 5) *Pr. Scarlat Porcescu, Sinodul de la Iași – 1642, în volumul "Hristos în Moldova", Ed. "Trinitas", Iași, 2001.*
- 6) *Pr. Niculae M. Popescu, Petru Movilă, în rev. BOR 1-3/1947.*
- 7) *T.G. Bulat Petru Movilă prinț de Moldova, apărător al Ortodoxismului, Iași, 1941.*
- 8) *I. Mărtinaș, Petru Movilă și catolicismul, Iași 1943.*
- 9) *Prof. Dr. I. C. Chișimia, Considerații istoriografice la Panegiricul movilean, în rev. MA 1/1988.*
- 10) *Un material oficial al Bisericii Ruse: <http://www.sedmitza.ru/index.html?did=6479>*
- 11) *O critică și polemică pe marginea operei lui Petru Movilă: Протоиерей Валентин Асмус, К ОЦЕНКЕ БОГОСЛОВИЯ СВЯТИТЕЛЯ ПЕТРА МОГИЛЫ, МИТРОПОЛИТА КИЕВСКОГО, Богословский сборник. Вып.10. М. ПСТБИ. 2002, сmp.224-241, apud <http://proroza.narod.ru/Asmus-2.htm> și discuții pe marginea acestui material aici: <http://euhenio.livejournal.com/5898.html>*

⁹ Unele surse rusești indică peste tot anul 1647.